

kategori? Majoritets- och minoritetskategorier kan vara, men behöver inte vara, etniskt grundade kategorier – de kan också enbart uttrycka att en del av befolkningen är numerärt större än en annan del. Eftersom den norska majoritetsbefolkningen har bestått av flera etniska grupper kan begreppet ”majoritetsbefolkning” knappast vara en etnisk grupp. Men vad är det då när det används som en av två binära storheter; samer – majoritetsbefolkning? Som jag ser det blandas här äpplen och päron.

Boken avslutas med några meningar om samernas möjligheter att framgent genomdriva krav som rör ”hårda” rättigheter. Redaktörerna säger sig inte vilja spå om hur dessa kamper ska utfalla. Det är en förstäligen ståndpunkt, men samtidigt är ett av bokens huvudresultat att den visar på etnopolitikens begränsningar, och att andra lojaliteter och intressen, inte minst klassbaserade, tenderar överflygla etnicitet som politisk, kollektiv kraft och maktfaktor.

Umeå universitet

JONNY HJELM

Anna Lihammer & Ted Hesselbom, *Vikingen: En historia om 1800-talets manlighet* (Lund: Historiska Media 2021). 223 s.

Vikingen är den fjärde bok som arkeologen Anna Lihammer och grafiske designern Ted Hesselbom skrivit tillsammans efter att tidigare ha samförfattat tre historiska romaner. Syftet med boken är att ifrågasätta myten om vikingen som en råbarkad fornnordisk krigare och visa på hur denna myt skapades. Författarna framhåller att vår tids föreställningar om vikingen formats under 1800-talets omvälvande samhällsförändringar och exemplifierar hur denna bild står i kontrast till faktiska förhållanden under vikingatiden. Trots att vikingatiden fått representera något ursprungligt nordiskt, präglades denna period i själva verket av omfattande globala kontakter, synliggjort genom de föremål med långväga ursprung som återfunnits i den vikingatida elitens gravar. Enligt Lihammer och Hesselbom är den bild av vikingen som senare upprättats ett uttryck för historiebruk och sökandet efter en (nästan uteslutande manlig) identitet, snarare än en spegling av hur historien faktiskt tedde sig. För att skildra skapandet av denna bild förenar författarna ett konsthistoriskt och arkeologiskt perspektiv, en kombination som i stort blir fruktbar.

Boken tar avstamp i det sena 1700-talets manlighetsideal och för oss successivt fram till nutid. Mordet på Gustav III definieras som en brytpunkt för de aristokratiska manliga normer som rått under 1700-talet – en händelse

som tillsammans med förlusten av Finland 1809 ledde till en allmän nationell kris och förvirring över vad de rådande mansidealen borde vara. Behovet av en ny svenskhet gjorde att man vände sig till de fornnordiska sagorna. Nya svenska mansideal kom bland annat att skapas inom Götiska förbundet som under det tidiga 1800-talet lyfte upp "odalbonden" som en central gestalt – en fri, stolt, självvägande bonde som var typisk för Skandinavien. Vikingatida myter kom sedan även att bli del av Karl XIV Johans legitimitetsanspråk. Genom att framställa sig som Oden, kommen från söder till ett land i norr regerat av en barnlös kung, kunde den tidigare franske revolutionssoldaten legitimera sitt tillträde till den svenska tronen.

Dessa gestaltningar omvandlades senare under seklet till en bild av vikingen som en muskulös *self-made man* i enlighet med 1800-talets manlighetsideal – något som symboliseras genom Mårten Eskil Winges välkända målning av Tor på brutal framfart i sin vagn. Vikingen stöptes om till ett ambitiöst, opportunistiskt och handlingskraftigt ideal.

Lihammer och Hesselbom går även in på arkeologins framväxt som vetenskap under den senare hälften av 1800-talet och dess roll i skapandet av bilden av vikingen. 1800-talets arkeologer ville genom sina utgrävningar finna sagornas kungar och bekräfta en storslagen nationell historia. Därmed negligerades arkeologiska fynd som inte svarade mot tidigare uppfattningar – exempelvis de rika lämningar som kunde återfinnas i kvinnliga vikingatida aristokraters gravar.

Bokens senare del berör främst hur (den föreställda) vikingatiden blev ett estetiskt ideal under det sena 1800-talet. Inledningsvis gällde detta i överklassens villor och möblemang, men spred sig sedan på bredare front. Detta är också den tid då den hornbeklädda vikingen tar plats i det allmänna medvetandet efter att hornbeprydda hjälmar använts i en uppsättning av Wagners *Nibelungens ring*.

Under den tidigare hälften av 1900-talet stelnade så gestaltningen av vikingen in i den hornbeklädda stereotypen. Vikingen användes främst som varumärke inom den kommersiella sfären – ett märke som signalerade tåliga och stabila varor. Detta skulle sedan övergå i beröringsskräck efter att vikingen använts som en arisk symbol av nazisterna. Författarna hävdar att bilden av vikingen inte förändrades "i grunden under 1900-talet men användes på nya sätt. Vikingen var inte längre något generellt mansideal, utan snarare en egenskap bland många andra" (s. 184).

Frågan återstår dock om vikingen egentligen var ett generellt mansideal under 1800-talet och inte snarare en idealbild bland många andra? Denna fråga relaterar till bokens huvudsakliga brist. De breda penseldrag som dras gör att komplexitet och nyanser i den historiska processen ibland går förlorade. Det finns en tendens att tillskriva invecklade förändringsprocesser till

enskilda händelser, som till exempel mordet på Gustav III. Särskild kritik kan också riktas mot tolkningen av de manlighetsideal som Gustav III företrädde. Kungen beskrivs som stilbildande och normerande för 1700-talets manlighet och författarna hävdar att de ideal han representerade i ett slag blev "omoderna och passé" (s. 42) i och med kungens död. Det är tveksamt om Gustav III kan ses som en sådan allenarådande mönsterbild för manlighet under den senare delen av detta sekel. Som Annie Mattsson visat i *Komediant och riksförrädare: Handskriftcirkulerade smädeskrifter mot Gustaf III* (Uppsala 2010) var kungens brist på manlighet snarare något som ofta påpekades i samtiden, både i smädeskrifter och bland hovfolk. Boken präglas även bitvis av otydliga kopplingar mellan vikingen och manliga ideal för att i stället redogöra för generella nationalromantiska trender. Författarna beskriver exempelvis att vikingen kom att gestaltas som revoltör och bohem under det sena 1800-talet, men den enda konkreta exemplifieringen av en sådan gestaltning är Selma Lagerlöfs *Drottningar i Kungahälla* i vilken en kvinna som inte låter sig hunsas skildras.

Oaktat ovanstående brister utgör dock *Vikingen* en målande och medryckande skildring av de olika sätt varpå vikingen växte fram som en nationell urtyp under 1800-talet.

Umeå universitet

INA LINDBLOM

Erik Bengtsson, *Världens jämlikaste land?* (Lund: Arkiv förlag 2020). 272 s.

Sverige har inte alltid varit så jämlikt som somliga vill få det att verka. Detta är utgångspunkten i Erik Bengtssons *Världens jämlikaste land?* I boken går han i polemik mot vad han menar är en av Sveriges nationalmyter, tesen att den exceptionella svenska jämlikheten, som uppnåddes under efterkrigstiden, skulle vara ett kontinuum av ett osedvanligt egalitært bondesamhälle med rötter långt tillbaka i tiden.

Enligt Bengtsson upprätthålls denna nationalmyt framför allt i Eva Österbergs forskning och exempelvis i Henrik Berggrens och Lars Trägårdhs *Är svensken människa?* Det är emellertid ett splittrat forskningsläge där flera forskningsfält och forskare reproducerar bilden av ett historiskt mer jämlikt Sverige med självständiga och fria bönder i förgrunden, där få uppror och konflikter skulle ha kantat vår historiska resa. Bengtsson menar att "föreställningar om den ekonomiska och sociala jämlikheten flätas ihop med föreställningar om en politisk kultur med relativt låg grad av konflikt, och större samförstånd" (s. 16).